

Рибак А.І.

Оунівська закордонна публіцистика 1940-1950-х років про позицію Заходу щодо українського питання.

Оцінка міжнародної ситуації та, відповідно, стратегія дій України завжди стояла на порядку денному у діяльності ОУН. Особлива увага до позиції великих держав Заходу була привернута перед закінченням та після Другої світової війни. Подальший розвиток міжнародної ситуації та роль країн Заходу оцінювався в першу чергу з точки зору перспектив національно-визвольної боротьби в Україні.

У період Другої світової війни українські націоналісти не могли розраховувати на реальну підтримку США та їх союзників не лише тому, що ті були союзниками СРСР, а й тому, що вони не сприймалися як суттєва політична сила. США, окрім того, побоювались, що розчленування СРСР та поява нових держав створить для нього нові проблеми [4, 213-214]. Не були зацікавлені у перерозподілі кордонів після війни і західноєвропейські країни [4, 227]. Після війни позиція Заходу по-суті не змінилась. Підтримання нормальних стосунків із Радянським Союзом було пріоритетним перед вимогами та проханнями українських націоналістів [4, 238].

Така політика США та європейських країн була предметом критики української громадськості за кордоном. В основному висувались звинувачення у відсутності реальної ініціативи стосовно Східної Європи, постійна захисна позиція Заходу перед радянською експансією, помилки в оцінці сильних і слабких сторін СРСР після Другої світової війни, пасивна реакція Сполучених Штатів на численні спроби поневолення народів (у східній Німеччині, Угорщині, Польщі, Україні та ін.) підняти антирадянське повстання, визнання рівноправними членами ООН України та Білорусі та ін. [3, 73].

Позиція Заходу до українського питання була предметом обговорення конференцій та зборів ОУН. До 1942р., принаймні, в офіційних документах, була надія на позитивне ставлення до українського питання не лише країн Східної, але й Західної Європи. Але значення потенційної допомоги Заходу у боротьбі проти СРСР не переоцінювалось і вирішальна роль відводилась у першу чергу власним силам [7, 3-70].

Починаючи з Третьої конференції ОУН (лютий 1943р.) вже не покладаються надії на Захід, як на мілітарного союзника у боротьбі за незалежність. В офіційних документах висловлювались сподівання лише на те, що наявність національно-визвольних рухів на Сході Європи, може поставити західні країни перед фактом появи нових держав на просторах колишньої Російської імперії [7, 4-121].

Лейтмотивом політичних напрямних ОУН після 1945р. було сподівання на розв'язання третьої світової війни між країнами заходу та СРСР та ослаблення обох

суперників, що було б сприятливим моментом для поневолених народів підняти національні революції та здобути незалежність [7, 121-261].

Офіційні документи ОУН, починаючи з 1941 і закінчуючи 1953 – роком фактичного завершення збройної боротьби в Україні, віддзеркалюють як міжнародну ситуацію, так і усвідомлення її значення та перспектив для визвольного руху в Україні. В документах простежується певна еволюція: від нейтрально-позитивної оцінки значення у світі Англії та США і можливості ведення спільного фронту проти більшовицької Москви до повної зневіри, викликаной їх політикою, та сподівання виключно на власні сили у боротьбі.

Тогочасна оунівська політична думка за кордоном йшла в руслі партійного офіціозу. Праці провідних діячів ОУН дають можливість краще зрозуміти глибинні процеси міжнародних подій того періоду, а також їх вплив на позицію та перспективи боротьби українського підпілля.

Велику увагу цим питанням приділяв Ярослав Стецько. Його праці, які висвітлюють дану проблематику були написані в основному в період 1950-1951рр.

У боротьбі з СРСР він вбачав можливе союзництво Заходу (1950р.). Автор мав надію, що на випадок війни Захід займе прихильну позицію до питання незалежності України [9, 217].

Основним моментом у боротьбі, на думку Я.Стецька, повинно бути зацікавлення західних країн у створенні так званого „другого фронту”, який би утворили на контрольованих Москвою територіях поневолені нації. Проте, головною передумовою відкриття такого фронту може бути лише визнання цілей народів Сходу Європи та сприяння у створенні їх військових одиниць [9, 342].

Я.Стецько вбачав доцільність у створенні осередку координації боротьби Західного світу та поневолених націй та в організації окремих національних військових формувань поневолених народів [9, 304-305]. Але такі окреслені перспективи наштовхуються, як він писав, на відсутність ідеї. Це, на його думку, одна з головних рис західного блоку. Автор вбачає у діях великих країн лише одну мету – збереження поділу світу на дві частини. Вона впливає з ряду причин, проте, одна з головних - це страх перед ворогом [9, 344].

Автор також був свідомий того, що не лише широкий загал, а й частина політиків ототожнюють українців та росіян. Питання створення незалежної України перетворювалось, таким чином, у внутрішню проблему Росії [9, 486].

Цілком слушною була критика публіцистом перспектив ядерної війни, можливість якої тоді активно обговорювалась на Заході. Це стосувалось у першу чергу об'єктів потенційного бомбардування, серед них вказувались також українські міста, що не могло не викликати його обурення [9, 285].

Йдучи у руслі українського націоналізму щодо критики як комуністичного так і капіталістичного ладу Я.Стецько писав, щоб світ міг успішно себе протиставити комунізмові, він повинен приступити до ліквідації соціальної несправедливості. Щоб Франція чи Італія могли уникнути соціальних потрясінь та наступу лівих сил, потрібно усунути причину виникнення комунізму [9, 305].

Лідер Закордонних Частин ОУН С.Бандера, вважав, що головною умовою розвитку революції є мобілізація та активізація народів антибільшовицького фронту. На його думку, сили інших держав та сприятлива міжнародно-політична кон'юнктура можуть мати значення допоміжних, але не вирішальних чинників. Та все-таки С.Бандера теж покладав надії на розв'язку у недалекому майбутньому війни Заходу проти СРСР [1, 422].

Проте, на даний момент, писав автор, позиції Заходу вже не такі сильні як на кінець Другої світової війни. Причина, цього, на його думку, в тому, що західні держави під час та після війни шукали мирного співжиття та співпраці з СРСР, сподіваючись, що він загальмує свою „програму максимум” і вкладеться у схему розбудовану на засадах „сфер впливу”. Але СРСР на цьому не спинився і почали свою експансію в Східній Азії. У відповідь США перейшли до мілітарних протидій [1, 189-190, 426].

На думку С.Бандери, ця зміна характеру відносин пов'язана лише з методами політики проти більшовизму, а не з її основною метою. Цілі, писав автор, залишаються старими – повернути і зберегти розмежування сфер впливу. На його переконання, відповідно до цілей США буде свою політику по відношенню до російської еміграції та поневолених народів. І якщо для першої вона в цілому сприятлива, то для другої – навпаки [1, 190].

Перед майбутньою війною, вважає С.Бандера, Захід не хоче налаштувати проти себе увесь російський народ і всіляко намагається показати, що його ворогом є лише більшовизм [1, 264].

Основним завданням західних держав у війні буде, на думку автора, якомога швидше і з меншими втратами знищити мілітарну силу противника. Питання нового ладу на новоопанованих просторах стоятиме на задньому плані. А це, звичайно, суперечить інтересам українського народу [1, 213-218].

Розкриваючи проблему негативного ставлення західних держав до та національно-визвольної боротьби українців, С.Бандера писав, що усе зводиться до небажання Заходу мати ворога в обличчі російської еміграції.

Головне завдання українців, на його думку, під час можливої війни - долучити усі сили до потуг західних держав, але як окремий визнаний ними чинник. Революційна ж

боротьба в Україні повинна бути допоміжним фактором для зовнішнього фронту, а також щоб протиставити себе російським та польським еміграційним силам [1, 206].

Таким чином, ми бачимо, що С.Бандера вбачав у активній боротьбі українців, окрім всього іншого, також один із засобів зміни громадської думки Заходу щодо українського питання.

Публіцист намагався пояснити причини неприхильного ставлення до української справи у Європі та США. Один з основних моментів, на який він вказав – це те, що у Європі та США не люблять націоналізму. А непопулярність української визвольної боротьби походить з того, що визвольні змагання ведуть саме націоналісти. Щоб уникнути цього, писав автор, не потрібно виступати з націоналістичними гаслами, а надавати рухові характеру боротьби з більшовизмом, як системою диктатури й тоталітаризму за демократичний державно-суспільний лад [1, 238].

Справжню причину організованої в світовому масштабі нагінки на націоналізм, зокрема на визвольні націоналізми, С.Бандера вбачав у бажаннях прокласти дорогу для західних імперіалізмів у вигляді їх економічної та політичної експансії [1, 242].

Питання міжнародного становища відображене також у спадщині ще одного закордонного діяча ОУН П. Мірчука. В 1954р. він писав, що немає можливості уникнути третьої світової війни, але стоїть питання лише, коли це станеться. У той же час, на думку автора, великим позитивом є те, що ініціативу в боротьбі проти СРСР перебрали на себе США і що вони започаткували дії спрямовані на ліквідацію більшовицької агресії в світі [6, 4]. Тобто на відміну від С.Бандери і Я.Стецька він не вбачав неефективності у протидіях США Радянському Союзу, а вважав їх цілком нормальною адекватною відповіддю.

У повоєнний період, вважав автор, Україна повинна вести боротьбу проти більшовизму. Це, на його думку, повинно виробити позитивне ставлення до ідеї незалежної України у світі. Що лише наявність визвольної боротьби може заставити західний світ до перегляду цих поглядів. Потрібно довести, писав П.Мірчук, що наявність України у складі Росії не зміцнить її, не зробить зоною стабільності, а навпаки буде постійним джерелом внутрішніх вибухів [6, 38].

Проблемі ставлення Заходу до української проблеми присвячена праця Р.Паклена „Загадка сфінкса” (1951р.). Він розцінював повоєнне намагання західних держав „купити мир” ціною народів Східної Європи як неетичне та вкрай шкідливе для них самих. Вказуючи на розмах експансіоністської політики СРСР, він не виключав перспективи її поширення на території західних країн [8, 57]. Захід повинен усвідомити, на думку

Р.Паклена, що для його ж користі, якби не було прагнення поневолених народів до незалежності, то його потрібно було б вигадати задля перемоги над більшовизмом [8, 63].

Він наводить цитату з урядової інструкції 1944р. американським солдатам під назвою „Цивілізація: минуле і теперішнє”, яка свідчить про те, що США не вбачало для себе абсолютно ніякої потреби в існуванні незалежної України. Ні Англія, ні США не бачили для себе загрози в існуванні Росії як імперії. Вони знаходили з нею спільну мову до приходу більшовиків, а отже – знайдуть і після їх поразки [8, 95].

Автор ставить цілком логічне запитання: чи Захід справді повірив після Другої світової війни в мир, чи це було просто намагання заховати голову в пісок і якимось без боротьби зберегти існуючий стан перекидаючи нерозв’язані проблеми на наступні покоління? Він був твердо переконаний, що останнє [8, 122].

Як же дивився на проблему ставлення Заходу до українського питання мельниківський відлам ОУН? Особливо гострими статтями вирізняється з-поміж усіх З.Книш. Цитуючи одного з американських політичних діячів, який пише, що політика росіян в Китаї яскраво засвідчує роль комунізму як інструменту російського імперіалізму, автор із сарказмом зазначає: потрібно було сім років, щоб США не лише зрозуміли головний фактор російської міжнародної політики, а й проголосили його. З.Книш вважав, що ще в Тегеранській конференції „Великої Трійки” була вирішена доля східноєвропейських народів, а на Ялтинській вже йшла мова про поділ здобичі. Що саме тоді Рузвельт започаткував політику згоди з СРСР ціною поділу світу на дві сфери впливу [5, 8].

З.Книш вказав: те, що досі називалось західними країнами слухним і оправданим прямуванням до досягнення почуття безпеки, тепер носить назву „більшовизму і є інструментом московського імперіалізму”. Автор пише, що коли Москва захоплювала Україну, Польщу, Чехію та інші країни то це не було імперіалізмом, а коли захопили Китай та наблизились до кордонів американського світу то це вже стало імперіалізмом?![5, 9].

Ще один мельниківський діяч М.Брадович у праці „Держава без нації”(1947р.) писав в руслі решти публіцистики. Зокрема, він критикує пасивність Заходу щодо більшовизму, вказує, що така політика лише вносить деморалізуючий ефект для визвольних рухів та породжує в зневіру у принципи, які проголошує західний світ. Публіцист зауважив, що прийняття до ООН країн, які фактично не мають навіть автономії, є, без сумніву, тяжким порушенням основних принципів організації. Автор переконаний: визнання західними державами маріонеткових урядів автоматично перекладає на них відповідальність за насильства, що відбуваються в цих країнах. І коли Захід спрямовує свої протести до, країн

Східної Європи він усвідомлює, що спрямовує їх на фальшиву адресу. Адже будь-які акції у регіоні здійснюються, на думку автора, виключно з ініціативи СРСР [2, 79].

М.Брадович також слушно підмітив, що звільнення усіх народів із сфери впливу Радянського союзу є набагато легшою справою аніж звільнення якогось одного. Бо лише загальне повстання поневолених народів може скинути московську деспотію, але захід чомусь не свідомий цього і продовжує свою політику реагування на якийсь черговий демарш або агресію більшовиків у світі [2, 84].

Таким чином, ми бачимо, що майбутнє визволення України публіцисти пов'язували з розв'язанням війни між англо-американським блоком та СРСР. Війна вважалась фактором неминучим. У той же час закордонні публіцисти були свідомі того, що війна не буде автоматичною розв'язкою питання незалежності. Головну причину цього вони вбачали у небажанні Заходу спричиняти розподіл СРСР на самостійні держави. Виключною метою потенційної війни для них була зміна існуючого в СРСР режиму. Єдиним виходом з ситуації, на думку оунівських діячів, було підняття з початком військового конфлікту між двома блоками збройної боротьби та її продовження аж до визнання Заходом незалежності України.

На нашу думку, дещо спрощеним уявленням є погляди публіцистів, що США та європейські країни недобачають щирого прагнення українців до самостійності. Ми вважаємо, що Захід не потрібно було переконувати в тому, що українці хочуть жити в своїй незалежній державі, чи в тому, що вони мають історичне право на таку державу. Такі переконання могли б стосуватись лише широкого загалу громадськості. В той же час політикум добре усвідомлював ситуацію. Причина такого ставлення до української проблеми була не в незнанні історії, а у політичних розрахунках урядів. А чи в результаті вони виявились вірними, чи хибними – це вже інше питання.

Не у всіх працях було також розуміння того, що у повоєнні роки в Європі будь-яка війна отримувала надзвичайно гостру оцінку громадськості. Цілком зрозуміло, що уряди країн хотіли будь-яким чином відвернути можливість нової війни, нових жертв. Логіка була такою: поки Заходу ніхто не загрожував на його території він був відносно спокійний. А там десь в Азії, чи Африці – то нехай, там ми і дипломатією повоюємо, в крайньому разі направимо свої дивізії, але так, щоб не довести до нової війни. І, можливо, справді така політика і була короткозорою, можливо вона дійсно призвела до поневолення багатомільйонні народи, проте, з точки зору західного суспільства вона була цілком оправданою. Зовсім інша справа, що це ішло врозріз з потребами національно-визвольних рухів. Абсолютно логічними були оунівські аргументи та вимоги, адже колись така політика умиротворення агресора призвела до Другої світової війни, але вони не були

настільки переконливими, щоб розпочинати для своїх країн нову війну, яка могла перерости в ядерну.

Література

1. Бандера С. Перспективи української революції. – Київ: Інститут національного державознавства, 1999. – 623с.
2. Брадович М. Держава без нації. – Нью-Йорк: Вид. Головної управи ООЧСУ, 1952. – 87с.
3. Губарець В. У центрі великої гри. Стосунки України і США в роки „холодної війни” (1945-1985 рр.) // Пам’ять століть. – 2003. - №1. – С.70-83.
4. Камінський Є., Дашкевич А. Політика США щодо України. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція. – Київ: Політична думка, 1998. – 547с.
5. КнишЗ. Під знаком тривожного майбутнього. Думки націоналіста. – Чикаго: „Самостійна Україна”, 1951.
6. Мірчук П. Українська визвольна справа та українська еміграція. – Торонто: Ліга визволення України, 1954. – 78с.
7. ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 р./ Бібліотека українського підпільника. Ч.1.: Видання ЗЧ ОУН. – Б/м, 1955.
8. Паклен Р. Загадка сфінкса. Пекучі проблеми світової політики в нарисах. – Буенос-Айрес: Вид. Миколи Денисюка, 1952.
9. Стецько Я. Українська визвольна концепція: Твори у 2-х томах. Том 1. – Мюнхен: Видання ОУН, 1987.